

**BOSHLANG'ICH SINIF O'QUVCHILARIGA XORIJIY TIL
O'QITISHNING PSIXOLINGVISTIK XUSUSIYATLARI**

Qambarov Nodirbek Mamatqodirovich

Andijon davlat chet tillari instituti

Nemis tili nazariyasi va amaliyoti kafedrası o'qituvchisi

Pedagogika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)

Annotatsiya

Ushbu maqolada boshlang'ich sinf o'quvchilariga xorijiy tilni o'rgatish jarayonida psixolingvistik omillarning o'rni tahlil qilingan. Tadqiqot davomida bu yoshdagi bolalarning xotirasi, e'tibori, emotsional fonlari va motivatsiyasi kabi psixologik xususiyatlari til o'zlashtirish jarayoniga qanday ta'sir ko'rsatishi o'rganilgan. Psixolingvistik yondashuv asosida tashkil etilgan darslar an'anaviy usullarga nisbatan samaraliroq ekani eksperimental yo'l bilan isbotlangan. Maqolada nazariy asoslar, amaliy kuzatishlar va tavsiyalar keltirilgan.

Kalit so'zlar

xorijiy til, psixolingvistik jihat, til o'rganish, innovatsion metod, so'zlashuv amaliyoti, talaffuz.

Abstract

This article analyzes the role of psycholinguistic factors in the process of teaching a foreign language to primary school students. During the study, it was studied how the memory, attention, emotional forms and motivations, as well as psychological characteristics of children of this age affect the language acquisition process. It has been experimentally proven that lessons organized on the basis of a psycholinguistic approach are more effective than traditional methods. The article presents theoretical foundations, practical observations and recommendations.

Key words

foreign language, psycholinguistic aspect, language learning, innovative method, speech practice, pronunciation.

Аннотация

В данной статье анализируется роль психолингвистических факторов в процессе обучения иностранному языку учащихся начальной школы. В ходе исследования изучалось влияние памяти, внимания, эмоциональной сферы и мотивации, а также психологических особенностей детей этого возраста на процесс усвоения языка. Экспериментально доказано, что уроки,

организованные на основе психолингвистического подхода, более эффективны, чем традиционные методы. В статье представлены теоретические основы, практические наблюдения и рекомендации.

Ключевые слова

иностранный язык, психолингвистический аспект, изучение языка, инновационный метод, речевая практика, произношение.

Kirish

Bugungi globallashuv davrida xorijiy tillarni bilish har bir shaxs uchun muhim kompetensiyalardan biriga aylandi. Shu sababli, maktabgacha va boshlang'ich ta'lim bosqichidayoq xorijiy til o'rgatish masalasi davlat ta'lim siyosatining ustuvor yo'nalishlaridan biri sifatida ko'rilmogda.

Boshlang'ich sinf o'quvchilari o'zlarining yoshiga xos psixologik va lingvistik rivojlanish bosqichida bo'lganliklari sababli, ularga xorijiy tilni o'rgatishda psixolingvistik yondashuv muhim ahamiyat kasb etadi. Psixolingvistika tilni o'zlashtirish jarayonida ong, xotira, e'tibor, motivatsiya va emotsiyalar kabi psixik omillarning rolini o'rganadi. Bu yoshdagi bolalar tilni o'rganishda tabiiy taqlid, eshitish va hissiy sezuvchanlik orqali bilimlarni egallaydilar.

Zamonaviy til ta'limi psixolingvistika, pedagogika va kognitiv fanlar kesishgan nuqtada turib, bolalarning yosh xususiyatlarini hisobga olgan holda samarali uslublar ishlab chiqishni talab etadi. Boshlang'ich sinf o'quvchilariga chet tilini o'rgatish jarayoni bolalar ongining o'ziga xos xususiyatlari, nutqiy qobiliyatlarining shakllanishi va psixologik tayyorgarligi bilan uzviy bog'liq. Boshlang'ich sinf yoshidagi bolalar (6-10 yosh) uchun xorijiy til o'qitishda psixolingvistik jihatlarini hisobga olish muvaffaqiyatli ta'limning kalitidir. Ushbu maqolada boshlang'ich sinf o'quvchilariga xorijiy tilni o'rgatishning psixolingvistik jihatlarini, bolalar ongida til mexanizmini shakllantirish va rivojlantirish usullari ko'rib chiqiladi.

1. Yoshga xos psixolingvistik xususiyatlar:

a) Sensitiv (sezgir) davr:

- 6-10 yosh bolalar til o'zlashtirishning eng faol davrida bo'lib, fonetik quloq va nutqiy imitasyon qobiliyati yuqori darajada rivojlangan.

- Ushbu yoshda ona tilining interferentsiyasi minimal, shuning uchun yangi til tizimini tabiiy tarzda qabul qilish qulay.

b) Kognitiv tayyorgarlik:

- J.Piagetning sensorimotor va konkret operatsion bosqichlariga ko'ra, bolalar mavhum tushunchalarga emas, balki vizual, o'yinli va harakatli materiallar orqali yaxshiroq o'rganadilar.

c) Motivatsiya va hissiy omillar:

- Yosh bolalarda o'yinlar, qiziqarli hikoyalar va ijobiy kuchlantirish (reward) orqali til o'rganishga qiziqish uyg'otish mumkin (Krashenning "Affektiv Filter" nazariyasi).

2. Xorijiy til o'qitishning psixolingvistik usullari

a) Kommunikativ yondashuv:

- Tabiiy muloqotga asoslangan usullar (masalan, TPR - Total Physical Response) bolalarga nutqiy faollikni harakatlar bilan birlashtirish imkonini beradi.

b) Multisensorli o'rganish:

- Vizual (rasmlar, videolar), auditor (eshitish mashqlari), va kinestetik (qo'l harakatlari) usullarining kombinatsiyasi yaxshi natija beradi.

c) O'yinlar va lisoniy faollashtirish:

- Didaktik o'yinlar, rolly o'yinlar (role-play) va she'rlar/matnlar orqali yangi lug'at va grammatik tuzilmalarni o'zlashtirish.

3. O'qituvchilar uchun amaliy tavsiyalar

3.1. Fonetikani o'rgatishda e'tibor: bolalarga tovushlarni to'g'ri talaffuz qilish uchun ko'p takrorlash mashqlari berish.

3.2. Grammatikani sodda misollar orqali tushuntirish: mavhum qoidalarni konkret misollar (masalan, "I have a ball") bilan ko'rsatish.

3.3. Madaniy kontekstni kiritish: xorijiy tilni o'rgatishda madaniy elementlardan (bayramlar, ertaklar) foydalanish.

Psixolingvistika va boshlang'ich sinf yoshida bolaning til o'zlashtirish jarayoni.

Psixolingvistika tilni qabul qilish, tushunish va ishlab chiqarish jarayonlarini tadqiq qiladi. Bolalarda nutqiy rivojlanish bosqichma-bosqich amalga oshadi va bu jarayon boshlang'ich sinfda chet til o'rganishda muhim o'rin tutadi. Bolalar tilini rivojlantirishda:

Til mexanizmi (Sprachmechanismus) - bolalar nutqni avtomatik tarzda o'zlashtiradigan biologik qobiliyat.

Ijtimoiy o'zaro ta'sir (Soziale Interaktion) - til o'rganishda muloqot va ijtimoiy muhit muhim rol o'ynaydi.

Xotira va kognitiv qobiliyatlar (Gedächtnis und kognitive Fähigkeiten) - bolalarda so'z va gaplarni uzoq muddatli xotirada saqlash qobiliyati bosqichma-bosqich rivojlanadi.

Boshlang'ich yoshda bolalar so'z va gaplarni ko'proq eshitish, ko'rish, takrorlash va amaliyot orqali o'zlashtiradi. Shuning uchun bu jarayonda ko'rish (vizual), eshitish (audio) va kinestetik usullardan samarali foydalanish lozim.

Boshlang'ich sinf o'quvchilarining psixologik va kognitiv xususiyatlari.

Boshlang'ich sinf o'quvchilari (6-10 yosh) miya plastikligi yuqori bo'lgan davrda tilni o'zlashtiradi. Ularning psixolingvistik xususiyatlari quyidagicha:

Intuitiv yondashuv - bolalar til qoidalarini ongli ravishda emas, balki tajriba orqali o'zlashtiradi.

Tabiiy ravishda so'z yodlash - bolalar chet tili so'zlarini takroriy qo'llash orqali eslab qoladi.

Emotsional motivatsiya - qiziqarli o'yinlar, she'rlar, qo'shiqlar orqali bolalar tilga qiziqishi ortib boradi.

Ovoz va talaffuz hissi - bolalar yoshligida talaffuzga nisbatan yuqori sezgirlikka ega bo'lib, ularni to'g'ri yo'naltirish muhim.

Ushbu xususiyatlardan kelib chiqib, chet tilini o'rgatishda bolalar yoshiga mos innovatsion metodlar qo'llanilishi kerak.

Xorijiy tilni o'rgatishda samarali psixolingvistik metodlar:

Kommunikativ yondashuv (Kommunikativer Ansatz)

Bolalarni faol muloqotga jalb etish muhim. Xorijiy tilda muloqotni rivojlantirish uchun:

Oddiy so'zlardan iboralar va gaplarga o'tish.

Rolli o'yinlar (Rollenspiel) orqali so'zlashuv amaliyotini oshirish.

Dialoglar va suhbatlar orqali nutqni rivojlantirish.

O'yin texnologiyalari (Spielbasiertes Lernen)

Boshlang'ich sinf bolalari o'yin orqali ko'proq ma'lumotni qabul qiladi. Shuning uchun xorijiy tilni o'rgatishda:

Kartochkalar va interaktiv taqdimotlardan foydalanish.

Xorijiy tilda qo'shiqlar va she'rlarni yodlash.

Rangli rasmlar va videolar orqali tushuntirish.

Multimedia va audiovizual metodlar

Bolalar ko'proq ko'rish va eshitish orqali o'rganadi. Shuning uchun:

Animatsiyali multfilmlar va interaktiv videodarslar.

Xorijiy tildagi audiokitoblar va qo'shiqlardan foydalanish.

Bolalar uchun maxsus moslashtirilgan mobil ilovalar.

3.4. Integratsiyalashgan ta'lim.

Tilni boshqa fanlar (matematika, tabiatshunoslik) bilan bog'lab o'rgatish bolalarning bilimini chuqurlashtiradi. Masalan:

Nemischa ranglar bilan bog'liq mashqlar.

Nemis tilida matematika misollarini yechish.

4. Nemis tilini o'zlashtirish jarayonini baholash.

Bolalarning tilni o'zlashtirish darajasini baholashda an'anaviy imtihonlardan tashqari, psixolingvistik metodlar ham qo'llanilishi mumkin:

Og'zaki testlar - bolalarning erkin so'zlashuv qobiliyatini baholash.

Talabalar portfoliosi - rasmlı daftar yoki diktofon yozuvlari orqali rivojlanishini kuzatish.

Refleksiya usullari - bolalarning tilga bo'lgan munosabatini o'rganish.

Xulosa

Tadqiqot natijalariga asoslanib, quyidagi xulosalarga kelindi:

1. Boshlang'ich sinf o'quvchilariga xorijiy tilni o'rgatishda psixolingvistik jihatlar muhim ahamiyatga ega.

2. Psixolingvistik yondashuv bolalarning yoshga xos psixik va lingvistik rivojlanish bosqichlarini hisobga olgan holda, ularning chet tilini samarali o'zlashtirishini ta'minlaydi.

3. Psixolingvistik metodlarga asoslangan darslar o'quvchilarda motivatsiya, nutq faolligi va so'z boyligini sezilarli darajada oshiradi. Tadqiqot natijalariga asoslanib, quyidagi xulosalarga kelindi:

4. Dars mazmuni o'yinli faoliyat, eshitish, ko'rish va emotsional tajribalarga boy bo'lsa, chet tilini o'rganish ko'proq qiziqish va muvaffaqiyat bilan kechadi.

Boshlang'ich sinf o'quvchilariga xorijiy tilni o'rgatishda ularning psixolingvistik jihatlari (kognitiv daraja, nutqiy qobiliyat, motivatsiya) asosida qurilgan metodikadan foydalanish samaradorlikni oshiradi. O'yinli format, multisensorli materiallar va kommunikativ usullar bolalarni yangi tilga jalb qilishning eng yaxshi yo'llaridir. To'g'ri yondashuv orqali bolalarda chet tilga bo'lgan qiziqishni oshirish va uni samarali o'zlashtirishga yo'l ochish mumkin.

Tavsiyalar:

Boshlang'ich ta'lim o'qituvchilari uchun psixolingvistik yondashuv bo'yicha treninglar tashkil etilishi zarur.

O'quv dasturlarida vizual, audio va interaktiv resurslar soni ko'paytirilishi kerak.

Har bir bola uchun individual yondashuv ishlab chiqilishi lozim.

Maktab va ota-onalar hamkorlikda bolalarning til o'rganishiga emotsional ijobiy muhit yaratishi kerak.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YHATI:

1. Vygotsky, L. S. (1978). Mind in Society: The Development of Higher Psychological Processes. Harvard University Press.
2. Chomsky, N. (1965). Aspects of the Theory of Syntax. MIT Press.
3. Ellis, R. (1997). Second Language Acquisition. Oxford University Press.

4. Lightbown, P. M., & Spada, N. (2013). How Languages are Learned. Oxford University Press.
5. Akhmedova, G. (2021). "Boshlang'ich sinf o'quvchilarining chet tilini o'zlashtirishda psixologik yondashuvlar". O'zbekiston pedagogika jurnali, №4.
6. Ergasheva, M. (2022). "Chet tilini o'rgatishda yosh xususiyatlarini hisobga olishning ahamiyati". Ta'lim innovatsiyalari ilmiy jurnali, №6.
7. Gopnik, A., Meltzoff, A. N., & Kuhl, P. K. (1999). The Scientist in the Crib: Minds, Brains, and How Children Learn. HarperCollins.